زلمی پښتون ۲۰۱٤/۰۲/۱۲

د "ویښ زلمي" په اړوند لازم توضیحات

د ښاغلي عزیز کهګدای د توجه وړ:
ستاسي په زړه پوري لیکنه مي د (پنڈِ بزرگ شش جدی یا کودتاه سوم) تر عنوان لاندي چي د ۲۰۱۴ کال د جنوري په دوهمه د (افغان جرمن آنلاین) په پورتال کي خپره سوي وه، ولوستله. دا چي تاسي په تېرو څو لسیزو کښي د هیواد دردونکي سیاسي حالات په ډېره لنډه توګه په ګوته او څېړلي دي، په تېره بیا چي د "ویښ زلمي" مترقي نهضت په اړه مو هم څه لیکلي دي کوروداني وایم.

البته ستاسي د لیکني د یوې برخي په رد عمل کي چي د "ویښ زلمي" د مترقي نهضت بنسټ ایښوونکی مو شهید سردار محمد داوؤد خان بللئ دئ ښاغلي احسان لمر په همدغه سایټ کي د ۲۰۱۴ کال د جنوري په اوومه د ویښو زلمو د مترقي نهضت بنسټ ایښوونکی اروابناد محمد رسول پښتون ښوولئ دئ چي زه یې هم ملاتړ کوم.

تاسي لیکلي دي: "در خلال این مدت، سردار محمد داؤد حزب «جوانان بیدار» را به وجود آورد که بعد ها دو حزب کمونستی خلق و پرچم از آن تراوش کرد و بالاخره در ۱۹۷۳ م با کمک گماشتگان شوروی علیه محمد ظاهر شاه کودتا صورت گرفت." دلته دوې اساسي نکتي د تأمل وړ دي.

- ۱- د "تراوش" د کلمي په استعمال سره ذهن د علت او معلول یا فعل و انفعال وعملیو ته انتقالیږي. ښاغلی کهګدای که د ویښو زلمو ضمیمه لست وګوري، د ویښو زلمو ټول اعضاء تکړه مسلمانان، روښنفکران، هیوادپال او مترقي ناسیونالیستان وه چي د هیواد د ترقی سره یې مینه درلوده. په دې ضمن کي یوازي نور محمد تره کی و چي د اروابناد محمد رسول پښتون په قول یې له اوله چپګرایانه افکار درلوده. د "تراوش" نتیجه ګیري د خلق او پرچم په برخه کي مطلقاً صدق نکوي. که صدق کوي، نو دیموکرات مترقي، افغان ملت او مذهبي ډلو په برخه کي به صدق وکي. زه غواړم ووایم چي که نور محمد تره کی په ویښو زلمو کي وای هم نه، ده به "خلق" ګوند جوړ کړئ وای. دا موضوع په ویښو زلمو هیڅ اړه نلري: "خلق" د سړي جګړې محصول و او "ویښ زلمی" د زمان د روښن فکرانه نهضتو محصول و.
- ۲- د ډېرو داخلي او خارجي منابعو په حواله او د "ویښ زلمي" د مترقي نهضت د اصلي تأریخچي په استناد د "ویښ زلمي" د مترقي نهضت بنسټ ایښونکی اروابناد محمد رسول پښتون دئ نه شهید سردار محمد داوود خان. په تأسف سره باید ووایم چي زموږ اکثرو تأریخ لیکونکو او نورو لیکوالو د "ویښ زلمي" د مترقي نهضت په اړه ناسم او بې بنسټه معلومات افغاني تأریخ ته سپارلي چي زه ددوی دا کړه د ملي تأریخ په لیکلو کي "بې مسوؤلیتي" بولم.

روسي تأریخ لیکونکي Victor G. Korgun په خپل کتاب:

"The history of Afghanistan, The twentieth century, Intellectuals in the political life of Afghanistan"

په ۲۵۲-۲۵۳ صفحو کي اروابناد محمد رسول پښتون د دریمي مشروطه خواهی په شروع کي د "ویښ زلمي" د مترقي نهضت د بنسټ ایښونکي په حیث بللی دئ چي د روسي متن ترجمه سوې بڼه یې لاندي وړاندي کیږي:

"The increase in political tension, coupled with the economic and political pressure from the U.S. later complicated the situation in the country. In ۱۹٤٦, the government of Muhammad Hashim Khan resigned. At the head of the new government got another uncle of the King - Shah Mahmood Khan. The growing conflict between the bourgeois-landlord circles and the mass medium and small producers in town and country led to the emergence of opposition sentiment. Their spokesmen were various political movements and groups, advocating the interests of large urban middle classes and some of the lower classes.
The main requirements of these movements included the abolition of the monopoly of large economic benefits of trade unions, the democratization of public life, the adoption of a new constitution, providing greater opportunities for the activities of small and middle bourgeoisie. Dissemination of ideas that reflected the interests of the middle strata, led in ۱۹٤۷ to the emergence of political organization "Wish Zalmiyan" ("Awakened Youth"). It was quite colorful in its social composition movement, the number of participants does not exceed ۱۰۰ persons. In its ranks were the petty bourgeoisie, the bureaucracy, the intelligentsia, the clergy. At the head was a small landowner from Kandahar Muhammad Rasul Khan Pashtun. Active participants in the movement were Nur Muhammad Taraki, who led his left, the radical wing, Abdurrauf Benawa, Abdulhai Habibi Gul Pacha Ulfat*. At the first stage of the "Wish Zalmiyan" has been engaged in educational activities. In the late ٤۰'s they were involved in active political struggle, taking part in the parliamentary elections in ۱۹٤۹ As a result, the membership of the National Council-seventh convocation ICDO formed a group of deputies, bases its activities on the ideas of "Wish Zalmiyan." Using his speech to parliament as a platform for the implementation of the requirements of the struggle to "wake the young people", they at the same time, sought to turn the People's Council in the effective authority which would regulate the work of the state apparatus."
http://www.e-reading-lib.org/djvureader.php/۱۳۳۰۳۷/۱٦۲/_nehudlit_-_Istoriya_Afganistana_s_drevneiishih_vremen_do_nashih_dneii.html

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکي په ځیر و لولئ

* استاد حبيبي، استاد بينوا او مرحوم گل پاچا الفت هيڅکله د نور محمد تره کي د لارويانو په مقام کي نه وه. دغو محترمو اشخاصو چي د تره کي سره په کومه پيمانه روابط درلوده، په هماغه اندازه يي د گوند د نورو اعضاء سره د ملگرتوب روابط درلوده. ددوی بعدي موقفونه او نظريات دا حقيقت ثابتوي.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکي په ځير و لولـئ

همدارنگه:
دپارتمنت تأریخ نوین افغانستان، پوهنځی تأریخ وفلسفه، پوهنتون کابل ، تیراژ ۱۰۰۰ جلد
تأریخ نوین افغانستان - تالیف: یوویدگنکوفکسی و مسکوموسیل
مترجمین: داکتر ابراهیم عثمان و داکتر قربان بابایوف
مترجم دری :جمراد جمشید
چاپ ۳- ۱۳۶۵ ش . مطبعهٔ پوهنتون

"ویش خلمی: توزیع عقاید متذکره که در آن منافع قشر متوسط آماده می گردید سبب شد تا در سال ۱۹۴۷ سازمان سیاسی ایجاد گردید که بنام "ویش خلمیان" شهرت یافت. درین سازمان سیاسی در حدود صد نفر متعهد شده بودند و از لحاظ موقف اجتماعی و طبقاتی خود گوناگون بودند، در صف این جنبش نمایندگان خورده بورژوازی، ماموران، روشنفکران و روحانیون نیز شامل بودند. رهبر این جنبش محمد رسول خان پشتون یک تن از زمینداران قندهار بوده..."

د بعضو دغه ادعا ډېره بې بنسټه ښکاري چې وايي: "در مورد این که ویش زلمیان را در اصل سردار محمد داوود خان با حمایت مالی عبدالمجید زابلی، سرمایه دار و وزیر اقتصاد ملّی در کابینهٔ سردار شاه محمود خان، غیر مستقیم بوجود آورده بود اکثر نویسندگان و تحلیل گران هم عقیده اند. هدف سردار محمد داوود خان از تشکیل گروه ویش زلمیان این بود که با ایجاد یک هستهٔ به ظاهر ضد امریکایی، به ریاست محمد رسول پشتون، سردار شاه محمود خان صدراعظم را از صحنه خارج سازد. حقیقت هر چه باشد واقعیت این است که ویش زلمیان، ظاهراً به عنوان یک سازمان سیاسی نیمه لیبرال، توسط تعدادی از نویسندگان و روشن فکران ملّی گرا و عمدتاً پشتون تأسیس گردید. ترکیب اجتماعی ویش زلمیان گوناگون بود و در آن دیموکرات ها، خوانین، سرمایه داران، روحانیون و کمونیست ها عضویت داشتند. علت این ناهمگونی اجتماعی در آن بود که حزب ایدئولوژی مشخصّی نداشت و تنها خواسته ها و آرمان های مشترک ملّی اعضای آن را ظاهراً به هم پیوند می داد. این حزب از نظر تشکیلات نامنظم و فاقد برنامه و اساسنامه مدون بود که اهداف مشترک اعضای آنرا وحدت ملّی، سلطنت مشروطه و مشارکت مردمی تشکیل می داد."

پدې اړه هیڅ داسې یو تأریخي لیکنه او سند وجود نلري چې ددې ناسمې معرفي سوې ادعا ثبوت وګرزي. مرحوم داوود خان د "ویش زلمي" د مترقي نهضت په مقابل کې د ملي کلوب ګوند د ښاغلي زابلي په مشرۍ رامنځ ته کړ او سمدستي ددې حرکت نه وروسته ډېر ویش زلمیان بندیخانو ته واستول سول. په دغه ډله کې اروابناد محمد رسول پښتون چې په بغلان کې د انحصاراتو د عمومي مدیر په حیث یې وظیفه درلوده، په دغه ولایت کې په یوولس کالو او نهو میاشتو بند محکوم سو.
ښاغلي عبدالکریم طالب رحیمي څو کاله مخکې د "ویش زلمي" د مترقي نهضت د جوړېدو انګېزې، د سیمه ایزو فعالیتو او ګاونډیو هیوادو اثرات، د "ویش زلمي" د مترقي نهضت د بنسټ ایښوونکي او نورو درنو غړو او په افغانستان کې د ویشو زلمیانو د نقش په اړه د ښاغلي نصیر هنر پښتون څخه وغوښتل چې په دغو برخو کې د هغو شواهدو او تأریخي اسنادو په استناد چې ددوی سره موجود دي، توضیحات ورکړي. دادې د ښاغلي نصیر هنر پښتون هغه جوابونه او توضیحات چې ښاغلي عبدالکریم طالب رحیمي صاحب ته یې لېږلي وه دلته وړاندې کوم.
د ښاغلي عبدالکریم طالب رحیمي صاحب لیکنه څو کاله مخکې د کندهار د "طلوع افغان" په اخبار کې خپره او تېر کال بیا هم درنو هیوادوالو ته د (www.pashtun.info) په ملي سایټ کې وړاندې سوه.

ویش زلمی

۱- د "ویش زلمي" دګوند د جوړېدو انګېزه
د "ویش زلمي" د ظهور اساسي انګېزه د عصر او د ملي شرایطو تقاضا وه. باید وویل سي چې د ګوند په توګه د ویشو زلمو ظهور ډېري وروسته خبري دي؛ خو مقدمات یې د مرحوم محمد رسول پښتون د لیکنو له مخې د تشکل او ظهور تر مرحلې ډېر پخوا آماده سوي وه.
نونسمو او شلمو پېړیو په ګاونډیو هیوادو کې او همدارنګه د نړۍ په نورو برخو کې ډول ډول کیڼ او ښي آزادي غوښتونکي غورځنګونه منځ ته راوړه؛ تکامل یې وموند او انقلابونه یې و زېږول. د پخواني شوروي اتحاد تحولاتو، د ترکیې او ایران غورځنګونو او همدارنګه په اروپایي هیوادو کې صنعتي، سیاسي او اجتماعي اصلاحاتي دورو د نړۍ پر نورو هیوادو اغیزه وښندله او په فکرونو کې یې اوښتون راوست. دا اصلاحات او انقلابونه څه د تګ او راتګ په وسیله او څه د اخبارو، مجلو او کتابو دلاري منعکس سوه او په ذهنونو کې یې ځای ونیوئ .
البته موږ دا نه سو ویلای چې یوازې د یوه هیواد تحولات دې دویش زلمو د ګوند د جوړېدو انګېزه ګرزېدلي وي او هماغسې چې د پخواني شوروي اتحاد پلویانو ادعا کول چې د اکتوبر انقلاب ددې ګوند مهمه انګېزه وه؛ خبره په داسې شان نه وه، بلکه حقیقت دا دئ چې په افغانستان کې موږ د اکتوبر تر انقلاب د مخه د مشروطیت څو مرحلې درلودلې دي او ویش زلمی د مشروطیت د نهضت دریمه مرحله ده.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

په افغانستان کي د اداري او حکومتي اوضاع د اصلاح فکر د امير شيرعلي خان په دوره کي راپيدا کيږي؛ خو د جګړو په اثر بيرته له ذهنو څخه وزي خکه چي حکومتونه له منځه ځي . تردي چي د امير عبدالرحمن خان او امير حبيب الله خان دوري رارسيږي: اداري سازمان او حکومتي نظم بيرته احياء کيږي او د خلګو په ذهنو کي هم د تحول او اصلاح فکر نوی کيږي د (اخوان افغان) نهضت ددي دوري محصول دئ (لومړی مشروطيت). چي اهداف يي د مشروطيت او د مشروط سلطنت د نظام منځ ته راوړل، د نوي پوهني او مطبوعاتو نشر، د خلګو ويښول او خپلو حقوقو ته ددوی متوجه کول وه. دوهم مشروطيت هم لس کاله وروسته په ۱۳۳۵ ق. کي بيا په هماغه نامه تشکل وکړ او منورين يي پرځان راټول کړه چي اهداف يي د خپلواکی لاس ته راوړل او ملي ژبي ته توجه وه – د اماني دوري فکري نهضت ددي مرحلي زيږنده و.

د مشروطيت په دريمه مرحله کي و چي د ويش زلمي د نهضت مقدمات پيل سوه. البته دا مقدمات ديوه منظم ګوند د پاره نه وه. د شرايطو تقاضا داسي وه چي تر سياسي تنظيم د مخه په نورو نومونو سره افراد راغونډ کړه سي؛ وروسته په يوه ګوند تبديل سي او هدف يي، ملي وحدت، ډيموکراسي، مشروطيت او اجتماعي او سياسي اصلاحات وي. دا کار محمد رسول پښتون پيل کړ. پښتون په خپلو (خاطراتو) کي چي په ۱۳۲۷ ش. کال ليکل سوي دي د ويش زلمو انګيزه داسي بيانوي:
(در دورهٔ امانی) عدهٔ رفقای ما بیش از چهار نفر نبوده، ولی شخصی که بیشتر درین فکر با من همراه بود محمد کریم خان اسحق زایی پسر عبدالحمید اخوندزادهٔ کندهاری بود... ما بار بار باهم مشوره می کردیم که معلمین و جوانان نسبتاً دانسته شهری را با خود همفکر ساخته و عجالتاً یک انجمن را به نام بازی و تفریح به میان بیاوریم و بعدها رفته رفته در اثر تعامل باهمی شکل یک مؤسسهٔ علمی و اجتماعی را به خود گرفته و به وحدت فکر و عمل مخصوصاً در تربیه، اخلاق و نظام حقوقی خدمت کرده باشد؛ اما این فکر ما آن قدر شاذ و نامأنوس بود، خصوصاً که باعدم توانایی و فقدان پول و علم و وسایل دیگر یک امر محال به نظر می آمد، ولی ما از کوشش دست نمی کشیدیم... در سال ۱۳۰۷ که بعضی معلمین هندی در کندهار پیدا شدند و وضیعت متعلمین و معلمین معارف فی الجمله خوب شده بود، در صدد آن برآمدم که برای تأسیس یک مفکورهٔ اجتماعی برخی مواد لازمه را به نام مرامنامه و اساسنامه بر روی کاغذ آورم و مشمولین این مفکوره به نام یک حزب یاد شوند... برای برخی از جوانان دعوت دادم که درین نظریه بامن اتفاق نمایند، بدبختانه ... تنها یک نفر (میرزا محمداعظم ایازی معلم) حاضر شده دیگران اباء ورزیدند. و اگر فراموش نکرده باشم، اقای محمد رسول مسلم (کاکړ) نیز با تائید نظریهٔ من در دکان عبدالرحمن دندان ساز حاضر شد...

بالاخره در سال های اول حکومت اعلیحضرت محمد نادرشاه دوباره دسته بندی نمودیم که عبدالحی خان حبیبی نیز در آن شامل بود. مطلوب یگانه این بود که حتی الامکان برعدهٔ جمعیت بیفزاییم تا اعضای جمعیت از راه صحبت ها و رد و بدل افکار مستفید و متحد شده برای یک مرام عالیتری مستعد گردند. این جمعیت اگر چه به نتیجهٔ مطلوبی نرسید اما تخم عمل را کاشته و چندین سال یگانه جمعیتی بود که نظر مردم را فی الجمله به صفت اشخاص دانسته و متجدد جلب کرده و سخنان آنان به طور مثبت و منفی در بین مردم پهن شده حکومت را ملتفت می ساخت که اوشان را مراقبت نمایند چنانچه بسیار زحمت ها ازین ناحیه بما متوجه شده که ... بالاخره وقتی سخن از حزب ویش زلمی به میان آمد... باز هم همین اشخاص بودند که در کندهار از همه اولتر، آن را لبیک گفته و در حلقه آن داخل گردیدند... .
د محمد رسول پښتون په ابتکار بله ډله د (بایسکل سواران) په نامه وه چي دا هم په ويش زلمو کي جذب سوه.

۲- د سيمه يزو فعاليتو او ګاونډيو هيوادو اثرات:
منطقوي او جهاني شرايطو د ويښو زلمو په ظهور کي بايد لاس درلودلی وي، البته نه په مطلقه توګه خو بهتره ده ووايو چي د متقابلو اثراتو او د الهام د منبعي په توګه. په دي شرحه چي په ۱۳۲۵ ق کي امير حبيب الله خان هند ته سفر وکړ او هلته يي فرهنګي او ملي مؤسسي وليدلي لکه د علی ګړ دارالعلوم (پوهنتون) و انجمن حمايت اسلام او نور. د نوي مدنيت او صنعت آثار هم د انګرېزانو په وسيله هند ته رسيدلي وه. امير د هغو په ليدو متأثر سو او چي کابل ته راغئ، د مدرسي، اخبار، او د علم او سواد د خپرولو فکر ور پيدا سو. (اخوان افغان) هم په دي وخت کي منځ ته راغئ چي تر ۱۳۲۷ ق پوري يي دوام وموند دوی (بي بنده اقتدار او مطلق قيد) نفی کاوه. په فارس (ايران امروز) کي هم د مشروطيت نهضت دوام درلودئ او د لومړي مجلس تشکيل په تهران کي ترسره سوئ و. د فارس روښنفکران د انتخاباتو د حقوقو د ترلاسه کولو او ملي شورا په جوړولو بريالي سوي وه، خو هغه څه چه افغاني روښنفکرانو غوښته د هغه يوه ابتدايي مرحله وه. په روسيه کي د تزار په مقابل کي سوشل ډيموکراتيک نهضتونه روان وه چي د اکتوبر په انقلاب منتهی سوه. په ترکيه او نورو هيوادو کي هم اصلاحاتي او انقلابي هڅي په جريان کي وي... دغو ټولو زموږ د هيواد پر سياسي او اجتماعي حرکاتو هم اثر ښانده چه نتيجه يي د مشروطيت څلور مرحلي او راوروسته حرکتونه سوه.

۳- د ويش زلمي ګوند تاداو ايښونکی يا ايښوونکي :
د پښتون د (خاطراتو) څخه ښکاري چي دا ګوند ده منځ ته راوړئ دئ. دی ليکي: "آقای صافی (ساپي) درين مفکوره از سابق از جانب خود من ملهم شده و در سال ۱۳۱۲ ش که من در مزارشريف در عملهٔ جناب محمد گل خان وزير داخله با او يکجا بودم و آن وقت هم نزد من اين هدف موجود بود، همچو مباحث را طرح ميکردم و خاصتاً آقای صافی را... زيادتر تحريک می

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکي په ځير و لولئ

کردم ... در سال ۱۳۲۶ ش موقعی که من به حیث رئیس شرکت اجنسی از چمن به پیشاور رفته بودم آقای غلام حسن خان صافی نیز از مرکز به پیشاور آمده و در هوتل اروپایی (دینز) با هم یکجا شدیم، بین خود نشسته برای تأسیس یک حزب عمومی در داخل مملکت صحبت نمودیم و بر این قرار دادیم که او در ولایت مشرقی که خانهٔ او در آن جاست و کابل که در آن جا مأموریت دارد، و من در ولایت کندهار تحریک حزب مذکور را نموده، هر زمانی که زمینه را تهیه نمودیم مجلس ثانی کرده، حزب را تأسیس می نماییم."

باید وویل سي چي د سکټریزم او ځان غوښتني په اثر څو تنه د تاداو ایښوونکو ادعا لري. لکه نورمحمد تره کی، چي کله یي قدرت ترلاسه کړ، ځان یي د ویش زلمو مؤسس وباله. خو دی په ګوند کي ډېر عادي او ناپېژندویه غړی و، چي وروسته یي استعفی وکړه او شاه محمود خان ته یي توبه نامه ورکړه. ددې کار په بدل کي دی په امریکا کي مطبوعاتي آتشه سو (عکس یي د کابل په کالنی کي چاپ سوی دی).

محمد دین ژواک د قاضی بهرام اخکزي نوم یادوي او لیکي چي: "قاضی صاحب در چنداول بنای جمعیتی را بنام ویش زلمیان می گذارد ." خو د شوروي اتحاد ځېرونکي او زموږ سپین ږیري وایي چي: د ویش زلمو ګوند محمد رسول پښتون د چنداول تر جلسي شل کاله د مخه تأسیس کړئ و. دا ګوند په ۱۳۲۵ ش کي قاضي بهرام نه دئ تأسیس کړئ او نه په ۱۳۲۹ ش کال تأسیس سوئ دئ چي د ګوند مرامنامه جوړه سوه. ځني بیا د فیض محمد انګار نوم یادوي. دا شخصیت پرته له دي چي د (انګار) جریدي چلوونکی و او د ویش زلمو یو غړی و، د مؤسس حیثیت نه لري. غلام حسن ساپی، ګل پاچا الفت، عبدالمجید زابلی... هم کله کله په دی نومونو یادېږي، خو مؤید نه لري. ځیني وایي چي غلام حسن ساپي هم د توبه کوونکو او مقام قبلوونکو څخه و، او زابلي اقتصاداً ویش زلمي حمایه کول خو نور نقش یي نه درلود.

د محمد رسول پښتون د نقش په باب چي د مؤسس په توګه یي درلودلئ دئ، ډېر داخلي او خارجي منابع سته. (آینیه افغانستان) مجله چي په امریکا کي چاپېږی، لیکلي دي: "د اسنادو او شواهدو څخه داسي څرګندېږي چي د پښتون صاحب سره د تجدد خوښولو او په ډیموکراسي او د ټولنیزو آزادیو عقیده د غازي اعلیحضرت امان الله خان په دوره کي پیدا سوي او په هغه وخت کي ده هڅه کړي وه چي د یوې داسي ټولني یا انجمن تیره کښېږدي چي د زمان او شرایطو د ایجاباتو او اقتضاآتو سره سم د افغاني نیشنلیزم (ناسیونالیسم) په چوکاټ کي د ډیموکراسی د مفکورې د رشد او ودې د پاره زمینه برابره کاندي. د پښتون صاحب په یوه یادداشت کي چي خپل اوښي (اخښی) مرحوم استاد عبدالحي حبیبي ته یي سپارلئ و، داسي لولو:... "ریشهٔ تحریک من قبل از سال ۱۳۰۷ ش در کندهار موجود بود و زمان وضع مقررات و کار سازماندهی آن در حدود ده روز قبل از اغتشاش سقوی یعنی آخر سال ۱۳۰۷ ش خواهد بود. من مرام مشروطه خواهی و تشکیل اتحادیه ای را به رفقای خود پیشنهاد کردم که مورد تصویب قرار گرفت از جمله متحدین من محمد رفیق خان، مرزا محمد اعظم ایازی، منشی منظور محمد، محمد کریم سرمعلم رشدیه و اولیاءالدین خان، معلمان و متعلمان مکتب وغیره بوده اند، از آن جمله که درست به یاد دارم (مسلم) نام مشهور است که تا هنوز حیات دارد و در کندهار بسر می برد."

د ویښو زلمو اعضاء

د کندهار څخه:

- محمدرسول پښتون (پاچاخان د فخربارک په نامه نومولئ و یوولس کاله نهه میاشتي محبوس و).
- قاضي بهرام اخکزی (قاضي باران) (یونیم کاله بندي).
- قاضي صمد (څلورنیم کاله بندي).
- حاجي محمدانور اخکزی (څلورنیم کاله بندي).
- محمد علم بڅرکی د محمدانورخان زوی (څلورنیم کاله بندي).
- غلام دستګیرخان پوپل
- عبدالغنی
- خالد خروټی
- نوراحمد شاکر
- صمد جان
- محمد حسین طالب
- عبدالرحیم ، آغامحمد ، شیراحمد (ورونه) .
- عبدالشکور رشاد
- عبدالحی حبیبي
- محمددین ژواک
- عبدالروف بینوا
- نوراحمد بریڅ

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکي په ځیر و لولئ

- محمد نورخان اندړ
- میرزا محمد اعظم ایازي
- عبدالواحد خان
- محمد رسول مسلم کاکړ
- محمد ابراهیم خواخوږی (دوي میاشتی محبوس)
- وکیل نورمحمد
- عبدالهادی بحر (لس نیم کاله بندي)
- غلام جیلانی خان الکوزی(څلورنیم کاله بندي)
- چټ ملا اخترمحمد اخوندزاده
- محمد یوسف حضرت مجددي (څلورنیم کاله محبوس)
- غلام رفیع الدین مجددي
- محمد حسین ریدي
- ټپک چند
- حاجي آصف جان
- سید آغا
- نورمحمد تره کی
- محمدکریم خان اسحق زی د عبدالحمید اخوندزاده زوی
- حاجي خدای دوست (اوه کاله محبوس اوهلته مړ سو.)
- آغامحمد کرزی
- حاجي محمد حسین (یونیم کال بندي).
- فیض محمد انګار (پنځه کاله بندي)
- محمدرفیق خان
- محمدکریم اسحق زی
- عبدالرحمن دندان ساز
- ...داس (هندو) د کندهار د اهل هنود څخه.

د کابل او نورو برخو څخه :

- ګل پاچا الفت
- صدیق الله رښتین
- قیام الدین خادم
- رشید لطیفي
- مولینا عبیدالله ساپي
- شمس الدین مجروح
- موسی شفیق
- محمد طاهر ساپی د ډیپو مدیر
- غلام حسن خان ساپی (دوه کاله محبوس)
- فراهي (عبدالرازق)
- سیفی
- فضل ربی پژواک
- محمد ارسلان سلیمي
- ډاکتر علي احمد
- منشي منظورمحمد
- محمد کریم سرمعلم
- اولیاء الدین خان
- عبدالله بختانی

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزي بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکي په ځیر و لولـئ

- غبار او محمودي په ويښ زلمو کي نه وه، دوی بل پروګرام (حزب وطن) درلودئ. ځينی بيا وايي چي څو ورځي په ګوند کي وه .

له بده مرغه د حزب وطن او خلق مرامنامي په اختيار کي نسته چي سمه ارزيابي وسي. خو کله چي دا موضوعات په نظر کي ونيسو چي د شلم قرن په پيل کي کتلوي مخابرات ضعيفه وه او د يوه هيواد انکشافات بل هيواد ته په ډېره سوکه توګه روان وه، په څو ژبو پوه کسان زموږ په هيواد کي د ګوتو په شمېر وه، د علم، فن او هنر څټښتنان ډېر محدود وه او د سياسي فعاليتو علاقه مندان تردوی لا لږ وه، نو په داسي صورت کي د هغي زماني د شرايطو سره سم د ويښو زلمو د مرامنامي ليکل، تطبيق او د هغه سره سم کارکول واقعاً يوه ستره چاره ده (په تېره چي بيا ضيق سياسي او اجتماعي شرايط هم په نظر کي ونيسو) د کندهار د محيط په سطحه دا يو ډېر ستونځمن کار و، خو کله چي موږ د کابل و محيط ته راځو، هلته شرايط بل ډول وه. د روښنفکرانو تعداد زيات و، د متمدن عصر څپي تر هر ولايت پکښي زياتي خپري وي. د سواد لرونکو تعداد زيات و، صنعتي پرمختيا يي تر نورو ولايتو زياته او د ادبياتو خوا پياوړي وه. واضح ده چي د کابل د ګوند او اهدافو محتوی ګانی بايد تر نورو ولايتو بهتره او جامع ليکلي سوي وي اما کله چي د محتوی ګانو(مرامنامو) و عملي ساحي ته راسو، هلته بيا کيسه بل ډول ده. په کندهار کي پر خپلي عقيدي ولاړ خلګ يا اعدام سوه او يا ډېرولږ کلونه په زندان کي پاته سوه، خو د کابل او نورو ولايتو اعضاوو يا لوړي چوکۍ ترلاسه کړي او يا هيڅ په ونه سوه. په هرحال بهتره ده د داستان دا برخه د پښتون له خولي واورو. دی د خپلو يادونو په ۱۲ مخ کي ليکي: "... پس از آنجا که این مفکوره در کندهار سابقه داشته و ما خود را نظر به سایر رفقای کابل در اجتهاد خویش پخته تر و هوشیارتر گمان میکردیم، لذا این مرام مطلوب در بین ما و رفقای کابل صبغهٔ از هم علیحده ای می گیرد و گفته می توانم که هدف ما سنجیده تر بوده و از رفقای کابلی ما یک چیز تقلیدی بود و اگر آدم از آنها می پرسید که هدف خود را تجزیه کرده، قناعت بدهند که از کدام ناحیه به مفاد قوم تمام می شود، نزد آنها یک جواب متحدالمالی موجود بود که آنها وحدت ملي را می خواهند."
د مرامنامو نوري غوښتني هرڅه چي وي، خو د ډيموکراسي تطبيق، د فکر، بيان او مطبوعاتو آزادي، مشروطيت او اصلاحات په ټولو کي مشترک وه. بدبختانه هيڅ آرزو په هماغه وخت کي د هيڅ ګوند په اراده تر سره نه سوه.

معقول دريځ، سياسي اعتدال، د ډيموکراسي له منځه تګ:
بايد وويل سي چي د سردار شاه محمود خان په دوره کي د ډيموکراسي زمزمه معلول و، نه علت. په دي معنی چي اجتماعي افکار په ټولنه کي داسي يوه حد ته رسېدلي وه چي د آزاديو د حصول او د دولتي واک د کمښت فکرونه په روښنفکري حلقو کي را پيدا سي، خو دولت ځان مخکي کړ او دا زمزمه يي تشديده کړه. فکر کيږي چي موجودو ګوندونو، ټولو معقول دريځ درلودئ او د سياسي اعتدال پلويان وه (بيله دي بل اختيار يا Option هم نه و). خو وروسته البته ځيني مسايل رامنځ ته سوه، لکه د (موی مبارک) موضوع د صافي (ساپي) واقعه او د خارجی هيوادو لاس وهني چي دا ټول دولت ته بهانه په لاس ورکړه چي ورکړي ډيموکراتيک حقوق محدود او قطع کړي. که دولت پخپله ورکړه کي صادق وای نو دا ذکر سوي مسايل دونه عمده او د خطر منبع نه تلقي کېدل او بايد ډيموکراسي ادامه موندلي وای، خو په دي برخه کي داسي قاطع اسناد هم نسته چي واقعاً څه نور پيښ سوه، چي دهغو په نتيجه کي دولت د ګوندو سره مخالفه رويه راواخيسته. آينده به دا پيښي روښانه کاندي.

د کندهار په سياسي تأريخ کي د ويښو زلمو نقش:
کندهار يا بهتره ده ووايو سويل لوېديز افغانستان د ډېرو پخوا څخه د اجتماعي او سياسي حرکاتو زانګو وه. نو د ويښو زلمو او تردوی دمخه د (بايسکل سوران) (اخوت افغان) يا (افغان ورورګلوي) ظهور په دي سيمه کي کومه خلق الساعه او تصادفي پيښه نه وه، بلکه سياسي، اجتماعي او تأريخي ريښي لري.

الف: د ويښ زلمو تحريک د کندهار د ژمنی خوب (hibernated) او يا د رکود او خمود و ټولني ته يوه جوټکه ورکړه؛ خلک يي خپلو حقوقو ته متوجه کړه، د نوي ژوند د آرزوګانو فکرونه يي په دوی کي پيدا کړه او په اجتماع کي يي د نوي تمدن سا پو کړه. داسي کور به په ښار کي نه و چي د شپي د نقلو محفل يي پر ويښ زلمي نه و او ډېرو محرومو افرادو او طبقاتو او اقشارو به خپل د اميدونو د پرځای کېدو سرچينه دا ګوند باله.

ب: د ظهور او فعاليت تر مرحلي چي را تېر سو، بيا ددغه ګوند د بنسټ ايښودونکو او د هغو د علاقمندانو نسلونه وه چي د افغانستان په ټولنه کي د ډول ډول اجتماعي او سياسي حرکاتو د پيل موجب وګرزېده، البته دا چي ګاونډيو هيوادونو د اوضاع او محروميتو څخه ګټه اوچته کړه او پخپله ګټه يي مزدور ګوندونه جوړ کړه، بله خبره ده. مطلب دادئ که تأريخي تحولاتو ويښ زلميان زېږولي هم نه وای، د عصر نورو اجتماعي او سياسي حرکاتو به په افغانستان کي خپلي لاس وهني کړي وای. که ډېر واضح ووايو نو کمونستان د ويښ زلمو د تحريک نتيجه نه ده. ستميان او ستمي تمايلات د پښتون سالاری نتيجه نه ده، او اخوانيت د محمد زو د تمدن خپروني نتيجه نه ده... د شلم قرن استعمار دا تمايلات نه يوازي په افغانستان کي وروزل بلکه د نړۍ په هر هيواد، ګوټ ګوټ او هره جزيره کي ئي کمونيزم، اخوانيزم، سکتاريزم، حقوق بشر او داسي نور را پيدا کړل او

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزي بني پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکي په ځير و لولئ

وده يې ورکړه او تر سياسي قدرت پوري يې ورسول. په دې هر ګوټ ګوټ، هر ملک اوهره جزيره کې نه محمدزي حاکم وه نه پښتون سالاري وه او نه ويش زلمو قدرت لاره.

ت:... په فکري لحاظ لوی انکشاف نه يوازې د کندهار په ټولنه کې راپيدا او تکامل يې وموند بلکه د افغانستان پر ډېرو نورو ولاياتو يې اثر واچاوه.

د ويش زلمو څخه د محمدرسول پښتون دبېلتون علت څه و؟
دا پوښتنه بهتره ده داسې وای چې د محمدرسول پښتون څخه د بېدو بوډاګانو د بېلتون علت څه و؟:... حقيقت دادئ چې د پښتون په بندي کېدو او د ويښو زلمو په پاشل کېدو، په پخوانيو اعضاو کې نه کوم څوک (ويش) پاته سو او نه (زلمی) زياترو اعضاو خپله مبارزه پرېښوولې او بيده سوه او هغه کسان چه وروسته وروسته د ميوندوال، خلق، پرچم، اخوان او طالبانو سره يوځای سوه په حقيقت که يې خپل اساسي هدف پرې ايښئ و او د کرسی، شهرت او اپرچونيزم په لاره يې يون کاوه. دا خلک واقعاً نه ويش وه او نه زلمي بلکه کرسی طلبه بوډاګان وه. محمد رسول پښتون د اصولو او آيډيالو انسان و هغه هيڅ کله د معاملې انسان نه و. په خپل ژوند کې يې شل پلا دکارونو څخه يې استعفی کړې وه او هيڅ تقاعد يې نه درلود. هغه عبدالروف بينوا ته ويلي وه چې: زه شل ډيپلومه لرم، تاسی يو هم نلرئ، تاسی په مانيو کې ناست ياست زما کډه پر سر ده، زه تقاعد هم نه لرم ... زه يو فکر لرم او دهغه سره به مرم ، تاسي متلون المزاجه ياست.
اوس نو د فهم وړ ده چې دکرسی طلبو بوډاګانو څخه د پښتون (يا برعکس) د بېلتون علت څه و؟

د ويش زلمو د مبارزې نتيجه:
ددې سوال جواب په تيرو پوښتنو کې نغښتئ دئ. خلاصه يې داده: د ډېرو لوړو ايډيالو سره يې عرض وجود وکړ. په ټولنه کې يې زيات کار وکړ (حکومت هغه له منځ يو وړ. زياتره اعضاء يې په ژمني خوب بيده سوه. نور اعضا د راتلونکو حکومتو سره يو ځای سوه)، د مبارزو نتايجو يې پر مابعدو نسلونو اثر وکړ او هغوی يې مبارزو ته چمتو کړه (هماغسي اثر چې حزب وطن او خلق توليد کړ.) سياسي او ادبي فرهنګ په نسبي توګه ورسره غني سو او په مابعدو نسلو کې يې د ملي او تأريخي هويت د پلټني او تثبيت او همدارنګه يې د ملت غوښتني يا نيشنليزم روحيه راپيدا او وروزله. ١٦ جنوری ٢٠١٤

پای

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولـئ